

КЛЕШНЯ Ганна,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ У ПАРАДИГМІ ПОСТМОДЕРНУ

Частина людства несвідомо прагне вірити у прогрес, у можливість руху людського суспільства до ідеалу загального блага, який повинен бути досягнутий на основі розвитку науки і техніки. Таке переконання є древнім, як і вся історія. Ще давньогрецькі філософи прагнули до впорядкування існуючої реальності. Починаючи від Піфагора, який протиставляв предвічний Хаос та впорядкований Космос, і шукав впорядкування буття за допомогою гармонії та математики.

Ідея лінійного прогресу як нескінченного вдосконалення людського роду, яка здійснюється на основі людського розуму, стала квінтесенцією новоевропейської історичної свідомості. Саме вона зробила можливим новий погляд на культуру та її майбутнє. У цей час розвиток економіки, права, природничих наук стали базисом для соціальних передбачень та прогнозів на наукових засадах. На цей же час припадає і становлення концепції технократизму що став найпопулярнішою в західній соціогуманітарній науці, особливо із середини ХХ ст. Вона відрізняється раціоналізмом, соціальним прогресизмом та оптимізмом, що пов'язує її із соціально-філософськими настановами епохи Просвітництва. Особливу увагу представники технократичної концепції приділяли визначенню стадіальної лінії суспільного розвитку, історичному універсалізму. Як і західна концепція матеріалістичного розуміння історії, технократична концепція спрямована не лише на пізнання об'єктивних законів світу, але й містить соціальну прогностику та соціальний

гуманістичний ідеал, який виводиться з розуміння соціальної стратифікації та динаміки соціальних змін.

Очевидно, що незакінчений проєкт Модерну у процесі своєї трансформації у стан Постмодерну в XXI сторіччі зазнав парадигмальних змін. Ми є свідками загострення кризових явищ, пов'язаних із процесами глобалізації. Окремо варто виділити одну з останніх глобальних проблем людства – пандемію COVID, що стала лакмусовим папірцем при перевірці здатності глобалізованого світу долати виклики.

Зважаючи на те, що соціальний проєкт, по суті, є цілеспрямованою моделлю поведінки значної за кількістю спільноти, що поділяє прагнення для досягнення певного окреслено ідеалу, у цьому сенсі важливим є зауваження Дж. Форрестера про те, що «людина завжди діє на основі моделей, що є в її розпорядженні. Кожна людина, яка пропонує політику, закон чи послідовність дій, робить це на основі моделі, до якої вона зараз має найбільшу довіру» (Forrester 1971, 16). «У всіх людських суспільствах люди створюють ментальні моделі реальності, – продовжує Ф. Фукуяма. – Ці ментальні моделі приписують причинно-наслідкові зв'язки, іноді навіть невидимі, різним чинникам, основна мета цих моделей – зробити світ більш зрозумілим, передбачуваним та керованим» (Fukuyama 2014, 550). Дійсно, якщо зважати, що реалізація соціальних проєктів і є таким собі впровадженням ментальних моделей поведінки, то постає закономірне запитання: чи щось не так із глобальною спільнотою? Чому обрані десятиріччя тому стратегії запобігання глобальним викликам не дали очікуваних результатів?

Для відповіді на ці питання необхідно дати відповідь ще на кілька запитань. Перше з них: глобальне суспільство – це великий самоорганізований хаос чи надпотужна кібер-машина? Відповідь, яка на нашу думку, знаходиться в опозиції двох концепцій: синергетики і технократизму. Спробуємо проаналізувати, у чому полягає відмінність між керуючими системами у цих діаметрально протилежних парадигмах.

Світ ХХІ сторіччя надзвичайно активно демонструє тенденції, що, по суті, не відповідають наперед визначеним і детермінованим технократичним підходам. Для їхнього пояснення доцільніше використовувати поширене у науковому дискурсі поняття нелінійного розвитку, що відповідає синергетичному підходу.

Дійсно, з появою в сучасній постнекласичній науці теорій імовірності, нелінійності та синергії, розпочинається нелінійне розуміння розвитку. По суті, класичне розуміння розвитку, в рамках якого було визначено соціальний проєкт як певну технологію коригування напрямку суспільного розвитку, ґрунтується на бажанні упорядкувати світ та приборкати хаос, а некласичне – навпаки – на штучній підтримці ентропії та намаганні керувати хаосом. Щоправда конкретні приклади підтверджують ще й те, що навіть в умовах штучно створеного хаосу способи керування залишаються старими – традиційно технократичними у найгіршому своєму варіанті.

У соціально-філософській думці технократи та технократія зазвичай протиставляються «гуманістичному ренесансу» сучасної філософії. У наукових джерелах зазначається, що людина виступає для технократа не суб'єктом, який має свободу волі, не мірою всіх речей і не самоціллю, а простим об'єктом маніпулювання. У модерній культурній традиції сама людина ніколи не зникала з поля зору технократів, без неї неможливою ставала сама ця концепція. Людина, яка має професійні знання та компетенції, є в технократичних концепціях одночасно творцем і опорою еволюції соціальних відносин. Більше того, виняткова антропоцентричність модерного технократизму надає сенс усій прогресистській, по суті, діяльності технократів. Сама концепція технократії демонструє подвійну природу. З одного боку – це відображення сучасних проблем розвитку науки і техніки у глобальному світі. З іншого, – це прогноз, бачення недалекого майбутнього, основа побудови суспільства, в якому теоретично є потенціал для вирішення багатьох глобальних проблем людства. Ця друга іпостась технократичного підходу і є базисом для реалізації соціальних проєктів.

Ми визначали соціальний проєкт як сукупність цілей, завдань та конкретних дій, метою яких є наближення до певного соціального ідеалу прогнозованого стану соціокультурної реальності з використанням існуючого потенціалу та врахуванням об'єктивних обмежень. Отже, соціальний проєкт у знятому вигляді містить у собі ознаки соціального ідеалу та прогнозу (Клешня 2016, 9-10). Однак передумовою існування соціальних проєктів звичайно постає певна соціальна система, в межах якої він може бути здійсненим.

Для подолання глобальних викликів необхідно буде знаходити оптимальне співвідношення між хаосом і порядком. Соціальність не має бути стихійною – якщо не жорстко керованою, то принаймні прогнозованою в певних межах. Суспільства XXI ст., ймовірно, керуватимуть соціальними процесами не через їх цілепокладання, а через формування певних соціальних умов (середовища), в яких ці процеси протікатимуть. Лише це, на наш погляд, дозволить не заганяти в прокрустове ложе соціальні контури майбутнього». Можна зробити припущення, що продуктивна сила соціально-гуманітарного знання полягатиме у виробництві, насамперед, соціальної стабільності в сенсі витіснення військових технологій як технологій, що продукуються маніпулятивними технологіями.

Перспективи досягнення прогресивного потенціалу «цілей сталого розвитку» можна оцінювати досить неоднозначно. Прагнення врегулювати індустріальний розвиток, зменшити нераціональну експлуатацію природних ресурсів і, разом з тим, вирішити низку соціальних питань безумовно має позитивне спрямування. Але ми є свідками безпрецедентного споживацького ставлення до країн «напівпериферії» та «периферії», а також навколишнього середовища, з боку країн «ядра» – носіїв знань, технологій, лідерів економічного розвитку та споживання ресурсів.

Попри напружену інтелектуальну роботу кращих вчених світу, попри залученість до регулювання глобальних установ, ситуація лише погіршується.

Держави, як справжні самоорганізовані соціальні системи, що утворилися історично з урахуванням географічних особливостей та

об'єднані спільним господарюванням, залишаються наодинці зі своїми проблемами, які набули глобальних масштабів. Реальні важелі управління, тобто ресурси й економіка загалом стали надбанням наддержавних установ і організацій. Неоліберальна глобальна система нездатна технократичними засобами подолати системну глобальну кризу, адже вона за своєю природою є антигуманістичною і її метою, як колись правильно помітив Арістотель, є протиприродний процес, пов'язаний із накопиченням і прагненням «або зберігати наявні кошти, або навіть прагнути примножити їх до безмежності».

В умовах такого вивернутого навиворіт світу, цілком закономірним є те, що глобальні проблеми не можуть бути подолані традиційними засобами і перевіреними методами. Отже, перегляду потребує, перш за все, глобальна система світоустрою. Лише приборкавши штучно створений керований хаос, можна буде здійснювати творчі задуми з порятунку світу.

Список літератури

1. Fukuyama F. Political order and political decay: From the industrial revolution to the globalization of democracy. N.Y.: Farrar, Straus and Giroux. 2014. 658 p.
2. Modeling on a Grand Scale: World Dynamics. Jay W. Forrester. Wright-Allen, Cambridge, Mass., 1971. 142 p.
3. Клешня Г. М. Соціальний проєкт в епоху постмодерну : дис. канд. : 09.00.03 / Клешня Ганна Миколаївна. Київ, 2016. 206 с.